

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку
з розладами аутистичного спектра

Виконала: здобувач освіти групи СОБ(л)-4 (1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Потьомкіна Анастасія Ярославівна
Керівник: Руколянська Н.В.
Рецензент: Марціновська І.П.
Нормоконтроль: _____Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 58 с., 3 табл., 3 рис., 41 джерело.

Об'єкт дослідження – зв'язне мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження – особливості розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично дослідити особливості розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами комп'ютерних технологій.

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; синтез та узагальнення теоретичних положень щодо мовленнєвого розвитку дітей з РАС та особливостей їх корекційного навчання; *емпіричні* – спостереження, констатувальний експеримент, статистичний, інтерпретація даних.

Формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра є надзвичайно важливим аспектом у розвитку дитини. У молодшому шкільному віці зв'язне мовлення набуває особливого значення, оскільки його формування передбачає активне збагачення словникового запасу, засвоєння граматичних норм і правил мови, а також розвиток умінь практичного використання мовних знань – уміння повно, логічно, послідовно й доступно переказувати зміст готових текстів та самостійно створювати зв'язні висловлювання. Особливої уваги потребують діти молодшого шкільного віку, зокрема щодо підбору шляхів, методів, прийомів і засобів розвитку зв'язного мовлення. Це зумовлено тим, що саме в цей період у дітей активно розвиваються як пізнавальні процеси, так і мовленнєва діяльність.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС, МОВЛЕННЯ, ЗВ'ЯЗНЕ МОВЛЕННЯ,
МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мовлення є основою для пізнання світу, формування мислення та розвитку особистості. Цей процес набагато глибший та важливіший, ніж просто засіб спілкування та передачі інформації. Для дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра (далі – РАС) подолання мовленнєвих бар'єрів є критично важливим для успішної інтеграції у суспільство.

В останні роки увага дослідників усе більше зосереджується на проблематиці розвитку та навчанні дітей із розладами аутистичного спектра, оскільки спостерігається зростаюча динаміка у кількості аутистичних розладів серед дітей. Однією з найбільш виражених проблем є порушення мовленнєвої комунікації: діти з РАС можуть мати труднощі з ініціюванням і підтриманням діалогу, розумінням мовленнєвих конструкцій, побудовою зв'язного висловлювання. Це може впливати не лише на їхню взаємодію з оточенням, а й на загальний когнітивний розвиток та адаптацію до освітнього середовища. У зв'язку з цим все більш актуальним стає пошук шляхів ефективних методів для покращення рівня мовленнєвого розвитку дітей з аутистичними розладами, а саме для розвитку зв'язного мовлення.

Одним із перспективних методів може стати, наприклад, використання комп'ютерних технологій у логопедичній практиці. Такі сучасні технології можуть включати: комп'ютерні програми та ігри, мобільні технології, мультимедійні засоби, робототехніку, технології змішаної реальності, технології доповненої реальності, технології віртуальної реальності та інші допоміжні засоби. Завдяки використанню різноманітних сучасних технологій діти з РАС можуть навчатися будувати зв'язні висловлювання, розуміти структуру діалогу та покращувати мовленнєві навички у зручному для них форматі.

Всесвітня організація ООН наголошує на важливості використання допоміжних технологій для надання допомоги людям з РАС у їхніх громадах, і передбачається, що використання допоміжних технологій покращить успішність дітей з РАС у школі (United Nations, 2019) [8] . Визнано, що сучасні технології відіграють ключову роль у розвитку зв'язного мовлення дітей із РАС, сприяючи їхній соціальній адаптації та ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

Проблему мовленнєвого розвитку та значення спілкування у розвитку зв'язного мовлення дітей з аутистичними порушеннями досліджували вчені у таких напрямках: розвиток корекційної педагогіки в Україні (В.Синьов); аутичні порушення афективного контакту (Л.Каннер); науково-теоретичне забезпечення процесів діагностики та корекції порушень дитячого розвитку в умовах дошкільної та шкільної освіти (М. Шеремет); особливості корекції комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з первазивними розладами (В. Тарасун); розвиток особистості та її емоційної сфери у дошкільників із затримкою психічного розвитку (І. Логвінова); розвиток активності дитини з аутизмом (Г. Хворова); органічний аутизм у дітей (М. Рождественська); загальний недорозвиток мовлення дітей з аутизмом (І. Мартиненко); мовленнєва активність дітей дошкільного віку з аутистичними проявами (С. Конопляста); психологічна корекція аутистичних порушень у дітей (Д. Шульженко) та ін. З огляду на актуальність і складність проблеми, нами було обрано тему дослідження у такій редакції «Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра».

Об'єктом дослідження є зв'язне мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предметом дослідження є особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично дослідити особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами комп'ютерних технологій.

Для досягнення визначеної мети передбачено виконання таких завдань:

1. Розглянути та проаналізувати наукову літературу з теми дослідження.
2. Дослідити особливості розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з РАС.

3. Проаналізувати стан наукової розробленості проблеми використання комп'ютерних технологій у процесі розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

4. Розробити практичні рекомендації для вчителів-логопедів щодо впровадження комп'ютерних технологій при корекції зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Для вирішення поставлених завдань використані такі методи дослідження:

теоретичні – вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; синтез та узагальнення теоретичних положень щодо мовленнєвого розвитку дітей з РАС та особливостей їх корекційного навчання;

емпіричні – спостереження, констатувальний експеримент, статистичний, інтерпретація даних.

Методологічне підґрунтя дослідження:

- теоретичне положення диференціації розладів аутистичного спектра (Т.В. Скрипник, Е. Блейлер, Л.Каннер, Г.Аспергер, В. Тарасун, М. Херберт та ін.);

- теоретичне положення вивчення проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей з розладами аутистичного спектра (О. Чекан, Шульженко Д. І., Ю. В. Максимова, М. Branytska, Шульженко Д.І., М. Свідерська, І. Марцинковський, Vogindroukas, I., Stankova, M., Chelas, E. N., & Proedrou, A., Tager-Flusberg H., Базима Н. В. та ін.);

– теоретичні положення про корекційну роботу щодо покращення зв'язного мовлення дітей із РАС засобами комп'ютерних технологій (Андруник В., Шестакевич Т., Пасічник В., Кунанець Н., С. Пауел, Н. Аресті-Бартоломе, Б. Гарсія-Заперайн, К. Лофланд, Takeo, Т., Wojciechowski A., Bernardini та ін.).

Дослідження проводилось на базі школи «Gravitas Schola» (Литва, м. Вільнюс).

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати надають можливість розробити програми та методики для корекції зв'язного мовлення, покращення комунікативної сфери та соціальних навичок дітей з розладами аутистичного спектра молодшого шкільного віку на основі використання комп'ютерних технологій. Логопеди, вчителі-дефектологи, асистенти вчителів, а також батьків дітей з розладами аутистичного спектра молодшого шкільного віку можуть використовувати дані для планування та проведення спеціальних занять. Матеріали дослідження можуть слугувати основою для подальшої науково-практичної розробки методик корекції мовлення в умовах інклюзивного навчання. Також можуть бути використані в освітньому процесі викладачами і студентами.

Апробація результатів дослідження відбулась на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародній науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (10-11 квітня 2025 року).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи складається зі 59 сторінок, із них 47 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Сучасна логопедична практика все частіше стикається з потребою глибшого розуміння мовленнєвих порушень у дітей з розладами аутистичного спектра, особливо в умовах освітньої інклюзії. Вивчення особливостей зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з РАС дало змогу виявити специфіку мовленнєвих труднощів, що виявляються не лише у побудові речень, але й у самій структурі висловлювання – його логічності, розгорнутості, послідовності. Діти цієї категорії часто уникають комунікації, не проявляють ініціативи у спілкуванні, що значно ускладнює не лише навчання, а й їх соціалізацію в цілому.

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження дозволило виявити особливості, труднощі та потенційні шляхи корекції зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з РАС, що є актуальним напрямом сучасної логопедичної практики. Виходячи з комплексного аналізу наукових джерел, а також результатів діагностики, можна зробити такі узагальнення:

1. У результаті аналізу наукової літератури із теми дослідження було встановлено, що розлади аутистичного спектра включають широкий спектр труднощів у соціальній взаємодії, комунікації, мовленні та поведінці. Дослідники (Н. Базима, І. Марцинковський, М. Свідерська, Т.В. Скрипник та ін.) зазначають, що мовленнєвий розвиток дітей з РАС залежить не лише від інтелектуальних можливостей, а й від сформованості базових психічних функцій – уваги, пам'яті, мотивації до спілкування. Зв'язне мовлення як найвищий рівень мовленнєвого розвитку виявляється у цих дітей несформованим або суттєво порушеним.

Також було виявлено, що у дітей з РАС порушення зв'язного мовлення мають комплексний характер і проявляються у: фрагментарності висловлювань, аграматичності, труднощах з добором слів, порушенні логіко-сислової структури висловлювання, дефіциті мовленнєвої ініціативи та

труднощах у розумінні змісту висловлювань інших людей. Це ускладнює засвоєння навчального матеріалу, взаємодію з педагогами та однолітками, а також гальмує соціальну адаптацію.

2. Для виявлення стану сформованості зв'язного мовлення у ході констатувального експерименту (було залучено 7 дітей молодшого шкільного віку з діагностованими РАС) було застосовано три методики, орієнтовані на вивчення різних сторін зв'язного мовлення: логіко-смыслову структуру висловлювання (через складання розповіді за серією картинок), граматичну правильність мовлення (через розповідь за власним досвідом) та мовленнєву ініціативність і здатність до збереження змісту (через переказ знайомої казки). Результати показали, що найбільше труднощів діти мали у формуванні розгорнутого, логічного висловлювання, дотриманні граматичних норм та мовленнєвій активності.

Згідно з отриманими результатами, більшість учасників продемонстрували середній рівень сформованості зв'язного мовлення, що проявлялося у частковій послідовності висловлювань, спрощених граматичних конструкціях, недостатньо вираженій мовленнєвій ініціативі. Діти з високим рівнем мали сформовані навички логічної побудови розповіді, граматично правильні висловлювання, хоча у структурі мовлення все ще простежувалися ознаки порушень просодики та комунікативної спрямованості. Діти з низьким рівнем не могли сформулювати розповідь навіть з опорою, давали однослівні відповіді або зовсім відмовлялися від участі в завданні.

3. Обґрунтовано доцільність впровадження комп'ютерних технологій у логопедичну практику як інструменту підтримки корекційно-розвивального процесу. Було систематизовано ефективні цифрові ресурси: мобільні додатки з підтримкою доповненої реальності, ігрові платформи з мовленнєвими завданнями, роботизовані агенти для тренування соціальної взаємодії, системи автоматичного розпізнавання мовлення тощо. Встановлено, що такі засоби є найбільш ефективними для дітей з РАС, оскільки відповідають їх потребі у

візуалізації, структурованості, повторюваності та предиктивності взаємодії. Вони також підвищують мотивацію до участі у завданнях і забезпечують емоційну безпеку.

Таким чином, дослідження підтвердило доцільність інтеграції традиційних логопедичних методик із сучасними цифровими інструментами. Це дозволяє зробити корекційний процес не лише більш ефективним, а й більш привабливим для дитини з РАС. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення динаміки мовленнєвого розвитку в результаті систематичного використання таких технологій.